

NOI COMPLEXE ALE CULTURII BELOZERKA ÎN ZONA DINTRE NISTRU ȘI DUNĂRE

V. P. VANČUGOV, L.V. SUBBOTIN (Odessa)

Zona dintre Nistru și Dunăre reprezintă regiunea cea mai vestică de răspândire a complexelor Belozerka. Aici, în cursul ultimilor 15 ani, în afara unor mari necropole, așa cum sunt Kočkovatoe, Vasilievka și altele, prin șantierul de salvare din zonele noilor construcții dintre Nistru și Dunăre au fost cercetate o serie întreagă de morminte ale culturii Belozerka, care făceau parte din necropole din perioade diferite. Au fost descoperite și cercetate prin săpături unele așezări Belozerka. Dar dacă rezultatele săpăturilor de la Kočkovatoe¹ și, de curând, Vasilievka² precum și ale necropolei de la Cazaclia au fost deja pe larg reflectate în publicații³, în schimb, informațiile despre celelalte complexe nu au intrat în circuitul științific. Unele din ele sunt menționate în comunicări scurte⁴ sau în monografii⁵. Importanța complexelor descoperite constă și în aceea că se aflau în zona dintre Nistru și Dunăre și astfel, într-o anumită măsură, ele completează tabloul interinfluențelor dintre populația din stepe din zona de la nord de Marca Neagră cu lumea tracilor la sfârșitul mileniului II î. e. n. Având în vedere importanța evidentă a materialelor din aceste complexe pentru studierea problemelor culturii Belozerka în ansamblu, considerăm necesară completarea lipsurilor existente prin această lucrare.

Așezarea Novoselsk I se află la 6 km spre nord de Dunăre și la 1 km de satul Novoselskoe (raionul Reni) pe o prelungire a terasei din partea de nord-vest a malului lacului Kugurlui. Săpăturile arheologice din așezare s-au făcut în anul 1984 (L. V. Subbotin) și în 1989 (B. A. Vasilenko). Complexul are trei straturi, dar în partea păstrată pe locul săpăturilor stratul de cultură se leagă doar de cultura eneolitică Gumelnița. Stratul mai târziu, corespunzătoare culturii Belozerka și primelor secole ale erei noastre, au fost distruse prin lucrări agricole îndelungate. Materialele din ele se găsesc atât în arătură cât și la suprafața solului.

Ținând seama de răspândirea materialelor din perioada bronzului târziu, așezarea Belozerka se afla în

porțiunea dinspre malul lacului în partea de nord-est a fostei așezări Gumelnița.

Descoperirile de tip Belozerka sunt reprezentate printr-un pandantiv de bronz și prin fragmente ceramice din var lucrate cu mâna. Pandantivul are formă de clopoțel prelung (fig. 2/4), lungimea de 3,4 cm, dimensiunea marginii ovală îngustată în plan este de 0,6 x 0,8 cm, un capăt lătit - 1 x 1,1 cm.

Dintre piesele ceramice mai expresive menționăm doar trei:

1. Partea superioară a unui mic vas cu gâtul lărgit și cu decor răsucit sub gât (fig. 2/2). Diametrul gurii 7 cm, al gâtului 5,5 cm.

2. Fragment din peretele unui vas cenușiu lustruit cu o aplică turtită tronconică (fig. 2/3). Înălțimea aplicii 0,25 cm, diametrul bazei de jos 1,1 cm, iar al celei de sus 0,8 cm.

3. Singurul vas de tip Belozerka reconstituit, împodobit din trei părți pe umeri cu perechi de aplici similare celor enunțate, dar mai mari (fig. 2/1). Acesta este un vas cenușiu cu gât cilindric, care se lărgeste în partea superioară cu coaste arcuite, proeminente mai jos de mijlocul corpului vasului. Diametrul gurii vasului este de 17 cm, diametrul gâtului are 14 cm, diametrul maxim este de 41 cm, iar înălțimea probabilă a vasului circa 35 cm. Înălțimea aplicațiilor este de până la 0,6 cm. Diametrul lor inferior este de 1,4 cm, iar cel superior de 0,9 cm.

Mormântul 2, movila 5, necropola Gradeșka II

Mormântul de tip Belozerka a fost introdus în curganul care a fost ridicat și folosit apoi pentru înmormântări de triburile culturii Jamnaja (Bugeac), iar mai târziu de către purtătorii culturii cu ceramică Mnogovalikovaja. Curganul (cu înălțimea de 1,4 m și diametrul de 40 m) făcea parte la rândul lui dintr-un grup de cinci movile, reprezentând necropola acestor culturi de la Gradeșka II, care se găsea la 4 km spre nord de lacul, nu prea mare, cu același nume, la 10 km la nord de Dunăre și

la 5 km la nord-vest de satul Novoselskoe (raionul Reni). Săpăturile în necropolă s-au făcut în anul 1983.

Mormântul 2 a fost găsit la 5 m spre sud-est de reperul de referință, la adâncimea de 1,1 m - la 0,9 m de suprafața actuală prelucrată agricol. Pe baza conturului delimitat la această adâncime s-a făcut delimitarea gropii. Aceasta a avut forma rectangulară cu colțurile mult arcuite, orientată cu axul lung pe linia SSV-NNE. Dimensiunile gropii erau de 1,25 m x 0,8 m. Din scheletul de copil care se afla în ea, s-a păstrat numai partea de sus, pe baza căreia s-a constatat că cel decedat era în poziție chir-cită pe partea dreaptă, cu capul spre SSV (fig. 2/5); în dreptul pieptului se afla o oală nu prea mare, cu părțile laterale proeminente, cu gâtul îngustat (buza nu s-a păstrat) și cu fundul îngroșat, aproximativ cilindric (fig. 2/6). Înălțimea părții păstrate din vas și diametrul gâtului sunt egale, de 12 cm; diametrul părților laterale are 14,5 cm, iar al fundului 8,5 cm.

Curganele 1-2 și 5 de lângă satul Kalčeva

Aceste curgane făceau parte dintr-un grup de patru, cel mai vechi din ele datând din eneolitic, iar următorul, în ordine cronologică, aparține culturii Sabatinovka. Toate aceste curgane se aflau la 3 km spre vest de satul Kalčeva (fost Kalyčevo), raionul Bolgrad, la jumătatea spațiului dintre râurile Tašbunar și Karasulak, care coboară dinspre nord către lacurile de lângă Dunăre, Katlabug și Jalpug, lângă malul de nord de brațul Čerkeakaja - al afluentului vestic al râului Tašbunar. Complexele au fost cercetate în anul 1986.

Curganul 1-2

Se delimita la suprafața câmpului ca o pată galben-deschisă, de formă oval-prelungă, orientată SSV-NNE, de 15-16 m lungime, de circa 8 m lățime și cu partea de mijloc îngustată aproape până la întrerupere. În curgan s-au găsit două morminte: cel principal, nr. 1 aparținând culturii Belozerka și secundar, nr. 2, din perioada feudală târzie. Mormântul 1 se afla pe mijlocul părții de nord a curganului la adâncimea de 0,5 m de suprafață; groapa mormântului era rectangulară, având un prag lăsat de jur împrejur, orientată cu axul lung pe direcția NV-SE. Partea de sus a gropii, cu dimensiunile de 2,8 x 2,3 m, a fost delimitată în adâncime (până la prag) de numai 5 cm (0,55 m de la reper); partea inferioară a gropii, partea funerară, avea dimensiunile de 2,2 x 1,7 m, iar adâncimea 0,7 m. La colțurile fundului gropii s-au găsit 8 gropițe rotunde în plan: una în colțul de SE, trei în colțul de NV și câte două în restul colțurilor (fig. 3/1). Diametrul

gropițelor mai mari era până la 0,2 m, adâncimea până la 0,3 m, adâncimea gropițelor mai mici până la 0,17 m.

Scheletul se afla în poziție chir-cită pe partea dreaptă, cu capul spre SSE; picioarele erau îndoite în unghi drept cu corpul, mâinile îndoite aproape în unghi drept și cu palmele îndoite spre obraz. În dreptul genunchiului stâng al celui decedat se afla un cuțit de bronz, iar după ceafă se găsea un vas lucrat cu mâna. Fundul gropii în jurul scheletului era acoperit cu o rogojină cafonie.

Descrierea pieselor:

1. Vas lucrat cu mâna, lustruit, ornamentat în părți cu caneluri oblice și cu trei proeminențe semicilindrice (fig. 3/3). Înălțimea vasului 11 cm, diametrul gurii 17 cm, al gâtului 16 cm, al părților laterale 19 cm; al fundului puțin adâncit: 5,5 cm.

2. Cuțit de bronz, cu două tăișuri cu o nervură îngroșată pe partea lamei cuțitului, cu trecerea la un mâner plat (fig. 3/2). Lungimea mânerului este de 3 cm, lățimea până la 1,3 cm, lungimea porțiunii păstrate din lamă 16 cm, având lățimea maximă de 2,5 cm.

La 6 m spre SSV de mormântul 1 se afla o groapă de cult, care a fost delimitată la adâncimea de 0,3 m (baza până la 0,6 m de la suprafața actuală a câmpului). În plan, groapa era rotundă cu diametrul până la 0,5 m, spre baza ce se îngusta având diametrul fundului de 0,37 m (fig. 3/4). În groapă s-au găsit dinți de oaie și un vas așezat cu fundul în sus, care avea corpul biconic și un gât nu prea înalt cu buza răsfrântă (fig. 3/5). Înălțimea părții păstrate din vas (fundul fiind spart) este de 28 cm, diametrul gurii este de 12 cm, al gâtului 11 cm, al părților laterale 28 cm, al părții inferioare 12,5 cm.

Curganul 5 se deosebește de fondul închis al câmpului prin pata de culoare galben-deschisă, de formă ovală, cu diametrul de circa 7 m. În movilă s-a găsit un singur mormânt (M.1), aparținând culturii Belozerka. Acesta este fără inventar; a fost găsit în centrul curganului la adâncimea de 0,9 m. Groapa funerară avea forma rectangulară, cu colțurile arcuite, cu axul lung orientat pe direcția NNW-SSE. Dimensiunile gropii sunt de 1,5 x 1 m; adâncimea este de 0,7 m (1,6 m de la suprafața actuală).

Individul îngropat zăcea în poziție chir-cită pe partea dreaptă, cu corpul spre SSE. Avea mâinile îndoite în dreptul pieptului, picioarele îndoite mult.

Curganul 5, satul Bannovka. Făcea parte dintr-un grup de curgane din perioade diferite, care au fost înălțate

din perioada târzie Jamnaja până în vremea sarmaților, pe platoul care desparte râurile Malyj Katlabuh și Marele Katlabuh, care încep în nord și se scurg în lacul Katlabuh. Curganul 5 de tip Belozerka se afla la 2 km spre sud-est de satul Bannovka, raionul Bolgrad lângă malul stâng al râului Karuman Dere, afluentul estic al Marelui Katlabuh. Curganul nu este reliefat; el se delimita pe fondul închis la culoare al ogorului lucrat printr-o pată de culoare deschisă cu diametrul de circa 10 m. Cercelat în 1985.

Groapa funerară a singurului mormânt (1) a fost delimitată în partea centrală a petei de la adâncimea de 0,3 m. Aceasta avea în plan forma rectangulară cu colțurile rotunjite, cu lungimea de 1,26 m, lărgimea până la 0,95 m, orientată cu axul pe direcția NV-SE. Partea delimitată din adâncimea gropii era de 0,5 m (0,8 m de la suprafața solului). Marginea vestică a mormântului a fost distrusă de o tranșee modernă, dar scheletul nu a fost deranjat. Scheletul zăcea în poziție chircită pe partea stângă, cu capul spre SSE (fig. 2/7). Picioarele erau strânse formând aproape un unghi drept. Măinile îndoite în dreptul pieptului și așezate cu palmele lângă față. În dreptul feței se afla un vas modelat cu mâna, cu gât cilindric, buza răsfrântă, cu părțile laterale bombate, cu partea de jos a corpului semisferică și, probabil, cu fundul adâncit (fig. 2/8). Suprafața vasului este cenușie cu pete închise, netezită. Umerii sunt împobodiți cu linii trasate oblic. Înălțimea reconstituită a vasului 11 cm, diametrul gurii 17 cm, al gâtului 15 cm, al umerilor 18,5 cm.

Curganele 5, 6 și 21 din necropola de la Divizia. Necropola tumulară de la Divizia se afla în dreptul marginii de vest a satului Divizia, raionul Tatarbunar, pe panta unui platou lângă malul drept al râului Hadjider, nu departe de vărsarea lui dinspre nord în lacul cu același nume, care face parte din sistemul lacurilor sărate de lângă Marea Neagră.

Săpăturile efectuate în 1985 în partea sudică a necropolei, au indicat eterogenitatea sa: 9 din curganele cercetate aparțineau perioadei scito-sarmate; 12 din etape diferite ale eneoliticului și epocii bronzului. Din ultimele, 3 curgane s-au dovedit a fi de tip Belozerka: nr. 5, 6 și 21.

Curganul 5. Înălțimea 0,4 m, diametrul 20 m. În curgan s-au găsit două morminte: principal (nr. 2) de tip Belozerka și secundar (nr. 1) din epoca feudală. Mormântul de tip Belozerka (nr. 2) se afla în centrul curganului; a fost delimitat de la adâncimea de 0,35 m față de reper, deci de la nivelul suprafeței vechi a solului (fig. 4/1). Groapa

funerară de formă rectangulară, cu dimensiunile de 2,4 x 1,85-2 m, era orientată cu axul lung pe direcția N-S cu o abatere nesemnificativă a capătului nordic spre vest. Adâncimea gropii 1,75 m (2,1 m de la reper). În pământul de umplură de culoare neagră a fost găsită o piatră plată, prelucrată, de culoare verzuie, lângă colțul N-V și la 0,4 m mai jos de gura gropii, având în plan forma trapezoidală, cu dimensiunile de 30 x 40 cm; tot acolo s-au găsit bucățele de lemn. Resturi de lemn s-au păstrat, de asemenea, pe malurile de nord și de est sub forma unor scânduri sprijinite de maluri, având lățimea de 10-15 cm. Fundul gropii a fost delimitat printr-un șanțuleț larg de 0,15-0,28 m și adâncimea de 0,35-0,4 m; drept urmare a acestui fapt, baza mormântului căpătând aspectul unui prag, cu dimensiunile 1,9 x 1,4-1,5 m. Pe marginile nordică și sudică ale pragului la 0,47-0,52 m de malul estic se aflau gropițe rotunde cu diametrul de 0,14 m și adâncimea de 0,13 m. Gropița nordică a fost tăiată în două de șanțuleț. Pragul fusese acoperit cu putregai maroniu, deasupra căruia se aflau resturile nederanjate ale părții inferioare ale unui schelet omenesc. Pe baza lor putem aprecia că scheletul fusese în poziție chircită pe partea dreaptă, cu capul spre sud (fig. 4/2). Oasele principale ale scheletului (craniul, bazinul, vertebrele, coastele) și câteva oase de animale s-au dovedit a fi împinse, fără ordine, spre colțul de SV al pragului. Mai la nord de ele, la 1,2 m de colț, s-a găsit un vâscior modelat cu mâna. În colțul de SE al mormântului, în șanțuleț, se afla un vas mai mare și alături de el două cupe înalte. Încă o cupă (cu forma scundă) se afla în șanțuleț în colțul de NE al mormântului. Pe prag, la 0,4 m spre nord de gropița sud-estică a fost găsit un cuțit de bronz.

Descrierea obiectelor:

1. Cuțit de bronz cu tășurile paralele, cu o nervură lată pe mijlocul lamei, trecând în mâner plat (fig. 4/3). Lungimea părții păstrate din cuțit 10 cm, lățimea lamei 2,1 cm, lungimea mânerului 2 cm, lățimea 1,3 cm.

2. Vas-borcan cu marginea dreaptă și cu umerii puțin bombați (fig. 4/7). Suprafața zgrunțuroasă. Înălțimea vasului 8 cm, diametrul gurii 8,6 cm, al umerilor 10 cm, al fundului 8,8 cm.

3. Cupă lustruită, de culoare cenușie, cu corpul rotunjit-biconic, cu gâtul înalt care se lărgeste spre partea de sus și cu fund neted (fig. 4/6). Înălțimea vasului 16 cm, diametrul gurii 10,5 cm, al umerilor 14,5 cm, al fundului 4 cm.

4. Cupă lustruită de culoare cenușie-închisă, cu corpul semisferic, înalt, cu gâtul mai îngust sus, cu

marginea răsfrântă brusc și cu fundul puțin albiat (fig. 4/9). Înălțimea vasului 13,5 cm, a gâtului 9 cm, diametrul marginii 9 cm, al umerilor 12,5 cm, al fundului 3,5 cm.

5. Cupă lustruită de culoare cenușie-închisă cu corpul semisferic, cu umeri clar delimitați, cu gâtul aproximativ cilindric îngustat treptat și cu fundul adâncit (fig. 4/8). Înălțimea vasului 12 cm, a gâtului 7 cm, diametrul gurii 14 cm, al umerilor 16,5 cm, al fundului 4 cm.

6. Vas de formă bitronconică de culoare neagră, lustruit, cu gâtul răsfrânt și fundul drept (fig. 5/1); înălțimea vasului 33 cm, diametrul gurii 18 cm, al umerilor 35 cm, al fundului 11 cm.

Unghiul nord-vestic al pragului mormântului 2 a fost distrus de o groapă nu prea mare, aproximativ rectangulară, cu dimensiunile 1,1 x 0,9 m adâncită până la 0,2 m mai jos de șanțulețul ce înconjură pragul (fig. 4/2). În umplutura gropii se aflau împrăștiată în dezordine coaste umane, vertebre și craniu. Având în vedere felul cum a fost înmormântat, se consideră că în acea groapă a fost depusă o persoană subordonată față de cea îngropată pe prag, sau aici a fost făcută o înmormântare mai târzie, fără nici o legătură cu mormântul 2.

Mormântul principal era delimitat spre nord și sud prin maluri de pământ aruncat, groase de 5 cm, lățimea de 1,5-2,5 m, lungimea (pe axul vest-est) până la 7 m (fig. 4/1). La 4 m spre est de reper, direct sub pământul aruncat s-au găsit fragmentele a două vase, ornamente sub buză cu o dungă orizontală, în relief (fig. 4/4, 5).

În afară de acestea în jurul mormântului a fost delimitat un șanț rotund, cu diametrul de circa 18 cm, întrerupt în partea de vest în dreptul trecerii. În secțiune șanțul are forma semicirculară. Lățimea la nivelul delimitat (la 0,5-0,6 m de reper) 1,3-2 m, adâncimea 0,7-0,8 m, lățimea trecerii 1 m. În partea de nord-est a șanțului, la adâncimea de 0,5 m s-a găsit un fragment de vas și oase de animal mic (fig. 4/1, 2).

Curganul 6. Se delimita pe suprafața de culoare închisă a câmpului, ca o pată de culoare galben-deschisă, cu diametrul până la 15 m. În curgan s-au găsit 5 morminte: principal (nr. 5) aparținând culturii Belozërka, celelalte fiind din perioada scito-sarmată.

Groapa funerară a mormântului de tip Belozërka a fost descoperită în partea centrală a curganului la adâncimea de 0,8 m. Aceasta avea în plan forma rectangulară cu dimensiuni de 1,35 x 1,17 m, fiind orientată cu axul lung pe direcția NNE-SSV. Adâncimea cercetată 0,6 m (1,4 m de la suprafață). Marginile de nord și de sud ale

mormântului au fost deranjate de mormintele secundare, scheletul mormântului principal a fost distrus cu totul. La un loc cu oasele distruse în umplutură s-au găsit fragmente din minimum 4 vase, modelate cu mâna, din care a putut fi reconstituit în întregime doar unul. Este o cupă scundă, lustruită, de culoare neagră, cu gât cilindric, cu buza puțin răsfrântă și cu fundul neted (fig. 5/2). Înălțimea vasului 10,6 cm, a gâtului 3,6 cm, diametrul gurii 13 cm, al umerilor 16,3 cm, al fundului 4 cm. Judecând pe baza celorlalte fragmente, din componența complexului făcea parte și un borcan grosolan, un vas de culoare neagră, lustruit și o strachină cenușie, lustruită, cu corpul bombat și cu marginea răsfrântă.

Mormântul era înconjurat de un șanț de formă rotundă, delimitat de la adâncimea de 0,5 m, diametrul șanțului ajungând la 10,7 m. În secțiune, șanțul avea forma semiovală. Lățimea șanțului de la adâncimea de la care a fost delimitat era de 0,5-0,7 m, adâncimea cercetată 0,6 m (1,1 m de la suprafață).

Curganul 21 a fost delimitat pe suprafața câmpului datorită petei de culoare galbenă-deschisă cu diametrul de până la 10 m. În curgan, la adâncimea de 0,5 m s-a găsit un singur mormânt - nr. 1 care aparține culturii Belozërka. Din inventarul său s-a păstrat doar o cupă scundă cu umerii puțin bombați, cu gât cilindric și cu buza puțin răsfrântă (fig. 5/3). Suprafața cenușie, lustruită slab. Înălțimea probabilă a vasului de 11 cm, diametrul gurii până la 12,5 cm, al umerilor până la 15 cm.

Complexele din necropola tumulară de la Alkalia

Necropola se afla la 0,6-0,8 km spre vest de satul Șirokoe (raionul Belgorod-Dnestrovsk), pe marginea platoului de lângă malul râului Alkalia, care curge dinspre nord spre lacul sărat Burnas de lângă malul Mării Negre. Din 12 curgane și 68 de morminte din eneolitic și epoca bronzului, cercetate aici în anii 1987-1988, un curgan și două morminte aparțin culturii Belozërka.

Curganul 2. Înălțimea până la 0,15 m, diametrul 20 m. Mormântul principal și singurul (nr.1) se afla în mijlocul curganului la adâncimea de 0,6 m. Groapa funerară era rectangulară, cu colțurile arcuite, cu dimensiunile de 2,4 x 1,8 m orientată cu axul lung pe direcția NV-SE. A avut adâncimea delimitată de 1,1 m (1,7 m față de reper).

Scheletul se afla într-o stare proastă de conservare, însă s-a putut stabili că era chiruit pe partea stângă, cu capul spre SE. Sub schelet s-a constatat un strat până la 10 cm format din lut amestecat cu pământ negru, peste care

s-a presărat deasupra pământ albicios. În dreptul gâtului scheletului s-au găsit mărgelile din sticlă sfărâmate, iar lângă cap două pandantive de aur cu arc de formă prelungă și două de formă mai scurtă din care unul fusese inclus într-o mărgea; lângă genunchi s-a găsit un cuțit de bronz iar lângă umeri o fibulă de bronz. La stânga celui decedat se aflau o piatră de ascuțit și o cupă nu prea mare, în dreapta - un vas mare, ornamentat cu caneluri. În colțul de nord se aflau două cupe.

Descrierea pieselor:

1. Vas destul de mare cu corpul bombat, cu gât înalt conic, cu marginea răsfrântă și cu fundul puțin adâncit (fig. 5/12). Gâtul este separat de corp cu un prag lat. Partea de sus a corpului este ornamentată cu caneluri late, oblice. Pe umeri, pe patru părți se aflau adâncituri duble făcute cu o ștampilă rotundă, cu diametrul de 5 cm cu urme de pastă albă în adâncituri. Suprafața vasului este cenușie cu pete negre, lustruită. Înălțimea vasului 19 cm, diametrul gurii 13,5 cm, diametrul umerilor 20,5 cm, al fundului 6,5 cm.

2. O cupă cu corp bombat și gât cilindric, cu buza puțin răsfrântă și cu fundul puțin adâncit (fig. 5/14). Gâtul este separat de corp printr-un prag îngust. Suprafața este cenușie cu pete închise, lustruită. Înălțimea vasului 8 cm, diametrul gurii 9 cm, al umerilor 10 cm, al fundului 3 cm.

3. Vas cu corp bombat și gât conic mai larg sus, cu fund drept (fig. 5/16). Gâtul este despărțit de corp printr-un prag îngust, umerii bombați formează dungii. Pe umerii vasului din trei părți sunt câte 3 adâncituri făcute cu o ștampilă rotundă, cu diametrul de 1,2 cm, cu urme de pastă albă în adâncituri. Suprafața vasului este cenușie-închisă cu pete negre, lustruită. Înălțimea vasului 10,6 cm, diametrul gurii 16,6 cm, al umerilor 17,6 cm, al fundului 5 cm.

4. Cupă (fragmentară) cu corpul scund, semisferic, cu gâtul conic, îngustat în sus și cu buza răsfrântă (fig. 5/13). Gâtul este separat de corp printr-un prag îngust. Suprafața vasului este cenușie-închisă, lustruită. Înălțimea reconstituită 10 cm, diametrul gurii 16 cm, al umerilor 19 cm.

5. Cuțit de bronz cu tășurile paralele cu o nervură lată pe mijlocul lamei, care trece în mâner plat (fig. 5/5). Lungimea cuțitului 10,3 cm, a mânerului 3,3 cm, lățimea lamei 1,6 cm și a mânerului 0,8 cm.

6. Fibulă fragmentată din sârmă de bronz cu diametrul de 2,2 mm (fig. 5/15). S-a păstrat sub forma a patru fragmente: arcul, o parte din port ac și două fragmente din ac.

7. Mărgelile de formă circulară, cu diametrul de 0,5-0,6 cm (fig. 5/6,7), 21 exemplare din sticlă (verzuie și turcoaz) aproape străvezie și una din sticlă netransparentă, de culoare roșcată-maronie.

8. Patru pandantive de aur cu arc, realizate prin răsucirea puternică a unei sârme plate, pe o tijă dreaptă, cilindrică (fig. 5/8-11). Lungimea pandantivelor de la 0,4 la 0,5 cm și diametrul de la 0,25 până la 0,3 cm.

În jurul mormântului s-a delimitat în plan un șanț trapezoidal, cu dimensiunile de 13 x 15 m, orientat cu axul lung pe direcția VSV-ENE, având în partea de NV o trecere lată de circa 2,5 m (fig. 5/4). În secțiune șanțul avea forma trapezoidală. Lățimea șanțului pentru mai jos de nivelul solului era de 0,9-1 m, avea adâncimea de 0,4 m iar lățimea la bază până la 0,5 m.

Mormântul 3, curganul 3. Mormântul de tip Belozërka era introdus secundar într-o movilă Usatovo, având o înălțime de circa 0,3 m, diametrul 40 m. A fost găsit în partea centrală a curganului, la adâncimea de 0,3 m față de reper.

Groapa funerară avea în plan forma trapezoidală, cu dimensiunile de 2,3 x 2,1-2,3 m și era orientată cu axul lung pe direcția NV-SE. Adâncimea gropii 1,45 m. La bază a fost săpat un șanțuleț rectangular cu adâncimea până la 0,1 m de la care, până la mal, rămânea un interval de 0,1-0,25 m care delimita în centrul gropii, pragul funerar, care avea în plan forma trapezoidală, cu dimensiunile de 1,6 x 1,15 x 1,3 m. Pragul avea 0,08 m, suprafața sa fiind acoperită cu un strat de coajă presărat cu materie albă.

Scheletul era chirchit pe partea dreaptă cu capul spre SE (fig. 6/1). Picioarele erau îndoite mult, mâinile cu palmele către față. În dreptul capului defunctului se afla un vas înalt și un cuțit de aramă, iar după cap, pe colțul sudic al pragului se aflau oase de animal și o cupă cancelată.

Descrierea pieselor:

1. Vas cu corpul bombat, fundul adâncit și cu gât cilindric, cu marginea treptat înclinată în afară (fig. 6/4). Gâtul este separat de corp printr-un prag îngust; suprafața vasului este cenușie-închisă, lustruită. Înălțimea vasului 17,5 cm, diametrul umerilor 16,8 cm, al gurii 12 cm, al fundului 5,5 cm.

2. Cupă cu corpul bombat, cu gât cilindric și cu marginea înclinată treptat în afară (fig. 6/3). Gâtul este separat de corp de un prag nu prea lat, fundul adâncit. Părțile laterale sunt ornamentate din patru părți cu grupe de 6-8 caneluri verticale. Suprafața vasului este neagră cu

pete cenușii-închise, lustruită. Înălțimea vasului 12 cm, diametrul gurii 14 cm, al umerilor 17 cm, al fundului 5,5 cm.

3. Cuțit de bronz cu tăișurile paralele, cu o nervură lată pe mijlocul lamei cu tranziție către mâner plat (fig. 6/2). Cuțitul s-a păstrat pe o lungime de 15 cm (capătul rupt), lungimea mânerului 3,5 cm, lățimea lamei 2,2 cm și a mânerului 1,2 cm.

***

Colecția de ceramică este destul de caracteristică pentru cultura Belozerka din zona de nord-vest a Mării Negre, atât pentru seria de forme cât și corelația lor, precum și ornamentarea vaselor. Între cele 21 de vase întregi și fragmentare sunt 8 pahare, 5 cupe, 3 borcane, 3 oale, un vas deosebit și o strachină. Relativ rară este asocierea și ornamentarea canelurilor cu imprimările făcute cu o șampilă rotundă, care apoi erau umplute cu pastă albă pe vasul de la Alkalia (fig. 5/12). Mai rar apare asocierea canelurilor cu aplicațiile plastice pe vasul de la Kal'čeva (fig. 3/3). Cele mai apropiate analogii pentru acest tip de ornamente se afla pe ceramica din necropola de la Cazaclia, reprezentând cea mai mare și mai variată colecție de vase funerare din aria Belozerka. Aici, în cazuri unicate, se găsește asocierea între caneluri și aplicații plastice în mormântul 27, precum și a aplicațiilor cu adânciturile făcute cu șampilă rotundă, în mormântul 54⁷.

Este interesant că în necropola de la Širočansk a culturii Belozerka, fără a ține seama de o colecție apreciabil mai mare de ceramică, de asemenea în cazuri izolate se întâlnește asocierea unor imprimări făcute cu o șampilă rotundă și dințată (curganul 1, mormântul 2) precum și decorul canelat asociat cu aplicații plastice (mormântul 74). În general, trebuie să subliniem că în ceramica de tip Belozerka ornamentul canelat mai des se asociază cu cel plastic (aplicațiile plastice) decât cu cel șampilat. Se știe că tradiția decorului șampilat, încrustat cu pastă albă, ale cărui exemple se găsesc tot mai des pe ceramica de tip Belozerka din zona de la nord-vest de Marea Neagră (la Alkalia, Cazaclia, Pohrebia) provin din culturile bronzului târziu din bazinul Dunării.

Este de asemenea interesantă seria formelor de vase funerare din curganul 6, mormântul 5 din satul Divizia, în componența căruia se găsesc: o cupă, ulcior, strachină și borcan, care s-au păstrat, din păcate, în stare fragmentară. O serie similară de forme de vase cunoaștem doar din mormântul 39 din necropola de la Cazaclia, în

componența căruia se aflau: cupă, oală, strachină și borcan, toate de aspect vestic⁸. Cele patru cuțite de bronz din morminte sunt de același tip, răspândit în special în complexele Belozerka-cu tăișurile paralele cu o nervură lată, care trecea și pe mâner (M. 22 după E. N. Černyh). Se deosebesc două cuțite de la Kal'čeva și Alkalia, prin lungime, respectiv 19 și 15 cm (fig. 3/2; 6/2), care fac parte din categoria exemplarelor mai mari ale culturii Belozerka din zona de nord-vest a Mării Negre.

Pandativele de aur cu arc sau răsucite de 4-5 sau 9-10 ori, din sârmă, din curganul 2, din necropola Alkalia (fig. 5/8-11) sunt analoage celor găsite în bogatul curgan Belozerka de lângă satul Pohrebia de lângă Nistru⁹ și în mormintele necropolelor de la Širočansk. Astfel de podoabe de aur, făcute prin înfășurarea sârmei de 9-10 ori, sunt cunoscute din curganele 3 și 6 din necropola cimieriană de la Suvorovo din zona Dunării inferioare¹⁰.

Prin publicarea celor 9 morminte Belozerka, din care 6 pot fi atribuite convențional unei grupe de oameni bogăți¹¹ încă o dată caracterizează obiceiul funerar al acestei culturi, ca o situație unitară prin componentele sale calitative și în același timp demonstrează treapta înaltă a variabilității în funcție de componența lor cantitativă. Este foarte clar, după cum s-a remarcat adesea, că în zona de la nord-vest de Marea Neagră se deosebesc morminte atribuibile treptei mai înalte a societății¹². Mai numeroase decât în arealele răsăritene de răspândire ale culturii Belozerka mormintele "nobilimii" se deosebesc aici nu numai prin dimensiunile amenajărilor, prin numărul și componența inventarului dar și printr-o anumită situație a lor în cadrul necropolelor (după cum se vede clar din dispunerea necropolelor de la Kočkovatoe și Cazaclia), și în parte pe baza unor anumite etaloane ale amenajărilor funerare.

Corelarea datelor antropologice cu situația în plan a mormintelor din curgane aparținând, desigur, unor familii izolate din comunitățile târzii gentilice, indică direct faptul că în cultura Belozerka aveau un rang social înalt nu numai unele persoane izolate, ci și grupe întregi de oameni, probabil legate între ele prin relații de rudenie¹³. Acest fapt constituie o dovadă în plus referitoare la existența unui strat puternic al elitei în societatea Belozerka, care la rândul său va fi generat o ierarhie ramificată, caracteristică pentru stadiul final al destrămării relațiilor primitiv-comunitare.

Noile complexe ale culturii Belozerka completează în mod apreciabil definirea cultural-istorică a comunităților

de la sfârșitul epocii bronzului într-un raion atât de interesant, cum este zona din stânga Dunării de Jos. Cartografierea arată că acest raion reprezintă unul din locurile de concentrare a complexelor Belozerka, atât a celor funerare cât și a așezărilor. Faptul poate fi explicat prin câțiva factori de bază. Prin poziția ecologică prielnică (clima blândă, numărul mare de văi de râuri, lacurile de lângă Dunăre, terenurile rodnice) pentru dezvoltarea agriculturii și creșterii

vitelor. Un rol nu mai puțin important l-a jucat, probabil, și factorul de zonă de contact, cum era zona dintre Dunăre și Nistru, pentru ținuturile de stepă de la nord de Marea Neagră. Contactul direct cu lumea tracică din zona Dunării, marile magistrale fluviale, posibilitatea dezvoltării unor relații apropiate și depărtate - toate acestea au contribuit la formarea în regiune a uneia dintre marile aglomerări de populație sedentară la sfârșitul mileniului II î. e. n.

NOTE

1. В. П. Ванчугов, Л. В. Субботин, А. Н. Дзиговский, *Курганы приморской части Днестро-Дунайского междуречья*, Киев, 1992, 89 с.

2. В. П. Ванчугов, Л. В. Субботин, *Васильевский курганный могильник белозерской культуры на левобережье Нижнего Подунавья*//Археологические памятники степей Поднестровье и Подунавья, Киев, 1989, с. 54-65.

3. S. Agulnikov, *Necropola culturii Belozerka de la Cazacia*, Bibliotheca Thracologica, XIV, 1996, 115 p.

4. Л. В. Субботин, *Раскопки курганов на юге Одесской области*//АО, 1985 г., М., 1987, с. 417.

5. В. П. Ванчугов, *Белозерские памятники в Северо-Западном Причерноморье*, Киев, 1990, с. 44-46.

6. Л. В. Субботин, *Раскопки на поселении Новосельское I и Болград*//АО, 1984 г., М., 1986, с. 311.

7. S. Agulnikov, *Necropola...*, fig. 11, 7; 18, 8.

8. *Ibidem*, fig. 16.

9. С. М. Агульников, Н. А. Кетрару, *Курган Белозерской культуры у с. Похребя в Нижнем Поднестровье*//АИМ в 1986 г., Кишинев, 1992, с. 137.

10. И. Т. Черняков, *Киммерийские курганы близ устья Дуная*// Скифы и сарматы, Киев, 1977, с. 29-35, рис. 1, 1; 3, 7.

11. В. П. Ванчугов, *Белозерские памятники...*, с. 143-146.

12. V. P. Vančugov, *Das Ende der Bronzezeit im nördlichen Schwarzmeergebiet*, Eurasia Antiqua, Zeitschrift für Archäologie Eurasiens, 1996, Bd. 2, S. 288-309.

13. В. П. Ванчугов, *Погребальный обряд белозерской культуры Северо-Западного Причерноморья (опыт социальной реконструкции)*, Археология и этнология Восточной Европы. Материалы и исследования (сборник научных работ, посвященный 60-летию В. Н. Станко), Одесса, 1997, с. 161-163.

NEW COMPLEXES OF THE BELOZERKA CULTURE IN THE DNIESTER-DANUBE INTERFLUVE

Summary

As a result of the investigations of the excavations carried out in the past years between the Danube and Dniester rivers, the authors present the new complexes of the Belozerka Culture containing the archaeological materials from the complex close to Novoselskoe (Satu Nou) settlement, as well as from the burials found in the tumuli near the villages Kal'čeva, Bannovka, Gradeška, Divizia and Širokoe (the Alkalia necropolis). They all belong to the area between the Dniester and the Danube. Characteristic for the burials are the rectangular pits, of

different sizes; the deads lie in a crouched position, either on the right or on the left side of their bodies, with their heads oriented to the south or south-east. The main burials are evidenced from the Kal'čeva, Divizia and Alkalia necropolises, set in big pits with small grooves and deepening on their bottom. They are accompanied by a rich inventory, consisting of common use vases and others which are polished (up to 5 in one burial), bronze knives, brooches, gold and glass adornments.

Among the fragmentary pottery the cups, the high

neck vases and the storage pots are predominant. The polished ceramics has fluted decoration, protuberances and printed ornaments. The fluted one is seldom associated with the rounded grooves, incrustated with white paste (Alkalia, tumulus no. 2). The bronze knives and the glass beads are characteristic to the Belozerka Culture, some of them being obtained through the links with the Early Thracians from the Lower Danube. The rich

Belozerka burials found in the tumuli and distinguishable by their special funeral arrangements, the number and the compenence of the inventory pieces, doubtless belong to the tribal "aristocracy". The great number of such burials, which are specific to a high social rank, prove the existence of an elite stratum in the Belozerka Culture. This is a characteristic feature for the society by the end of the Bronze and Early Iron Age.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1 - The Belozerka Culture complexes investigated by the expedition in the Danube-Dniester interfluve: (a-settlement; b-tumulus): 1 Novoselskoe I; 2 Gradeška II; 3 Kalčeva; 4 Vasilievka; 5 Bannovka; 6 Kočkovatoc; 7 Divizia; 8 Alkalia (Širokoe).

Fig. 2 - The Belozerka Culture complexes investigated by the expedition in the Danube-Dniester interfluve: 1-4 the Novoselskoe II settlement; 5,6 the Gradeška necropolis, tumulus 5, burial 2 (a-tillable soil, b-the mantle of the mound; 7,8 Bannovka, tumulus no. 5, burial 1 (a-tillable soil; b-sterile soil).

Fig. 3 - The Belozerka Culture complexes investigated by the expedition in the Danube-Dniester interfluve: Kalčeva, tumuli 1-2: 1-3 - burial 1; 4, 5 - cultual pit (a-tillable soil; b-sterile soil).

Fig. 4 - The Belozerka Culture complexes

investigated by the expedition in the Danube-Dniester interfluve: Divizia: 1 - tumulus no. 5 (a-guide mark; b-the black soil stratum; c-sterile soil; d-the soil from the pit; e-ditch; f,g - the remains of the funerary feast); 2,3,6,9 tumulus no. 5, burials no. 2,4,5 the ware of the funerary feast.

Fig. 5 - The Belozerka Culture complexes investigated by the expedition in the Danube-Dniester interfluve: Divizia: 1 - tumulus no. 5, burial no. 2; 2-tumulus no. 6, burial 5; 3-tumulus 21, burial 1; Širokoe, Alkalia necropolis; 4-tumulus 2 (a-tillable soil; b-sterile soil; c-ditch); 5, 16 tumulus 2, burial 1.

Fig. 6 - The Belozerka Culture complexes investigated by the expedition in the Danube-Dniester interfluve: Širokoe, Alkalia necropolis, tumulus 3, burial 3 (a-tillable soil; b-sterile soil; c-knife; d-animal bones).

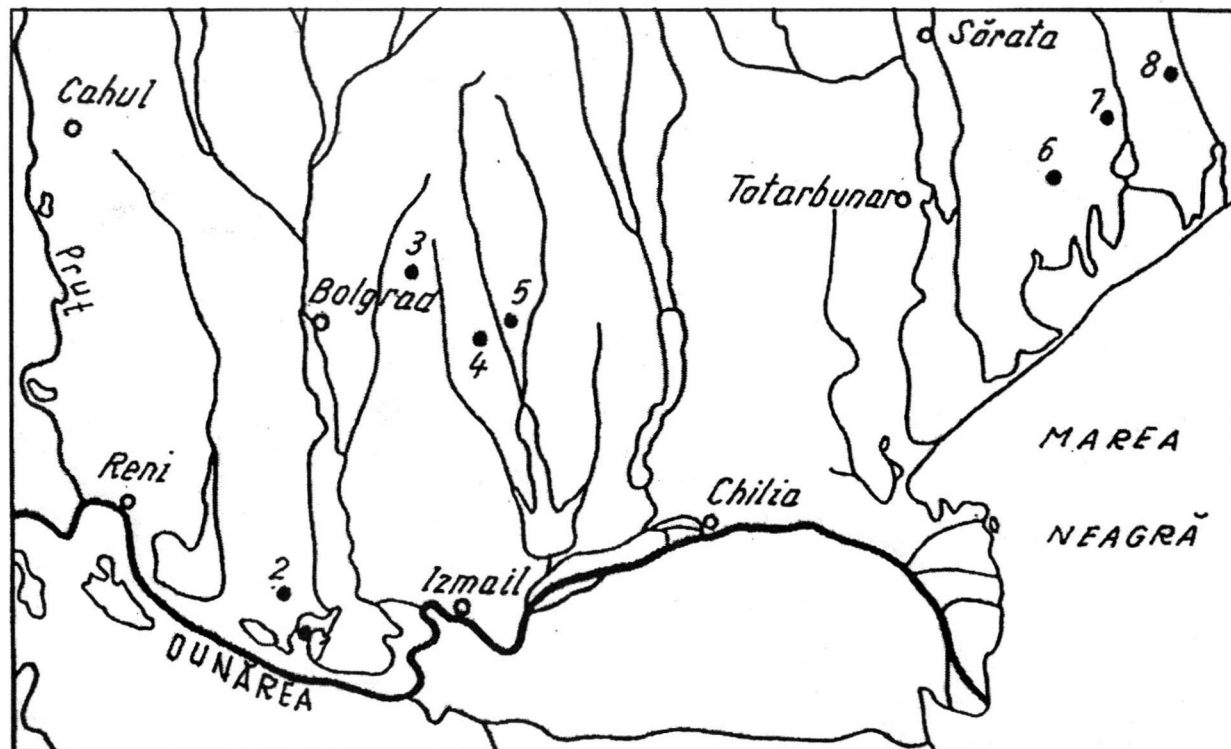

Fig. 1. Complexe ale culturii Belozerka cercetate în zona Dunăre - Nistru: (a - așezare; b - curgane): 1- Novoselskoe I; 2- Gradeška II; 3 - Kalčeva, 4- Vasilievka; 5- Bannovka ; 6- Kočkovatoe; 7- Divizia; 8- Alkalia (Șirokoe).

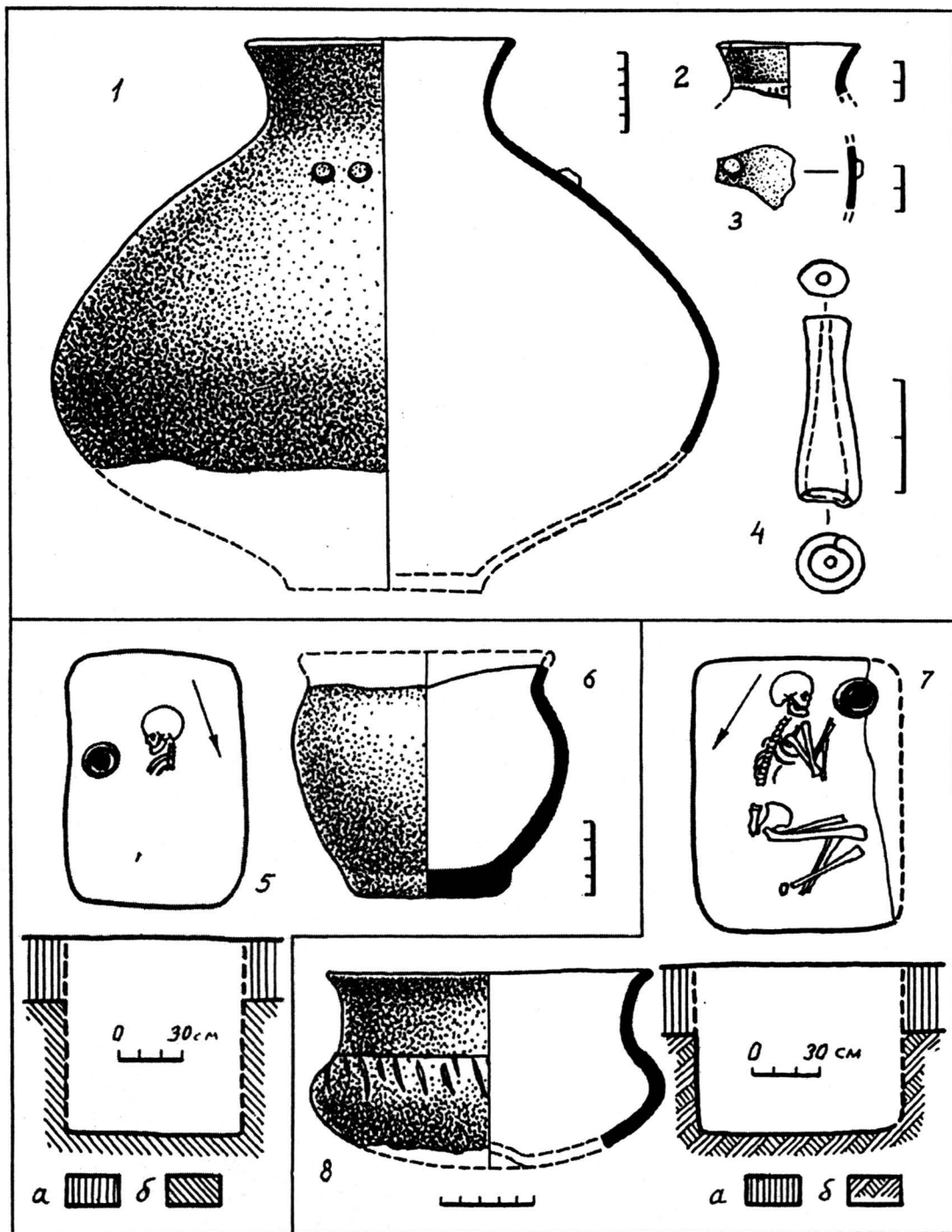

Fig. 2. - Complexe ale culturii Belozërka cercetate în zona Dunăre - Nistru: 1-4 - Așezarea Novoselskoe II; 5, 6 - Necropola Gradeșka, curganul 5, mormântul 2 (a - stratul arabil, b - pământul movilci); 7, 8 - Bannovka, curganul 5, mormântul I (a - stratul arabil; b - pământul viu).

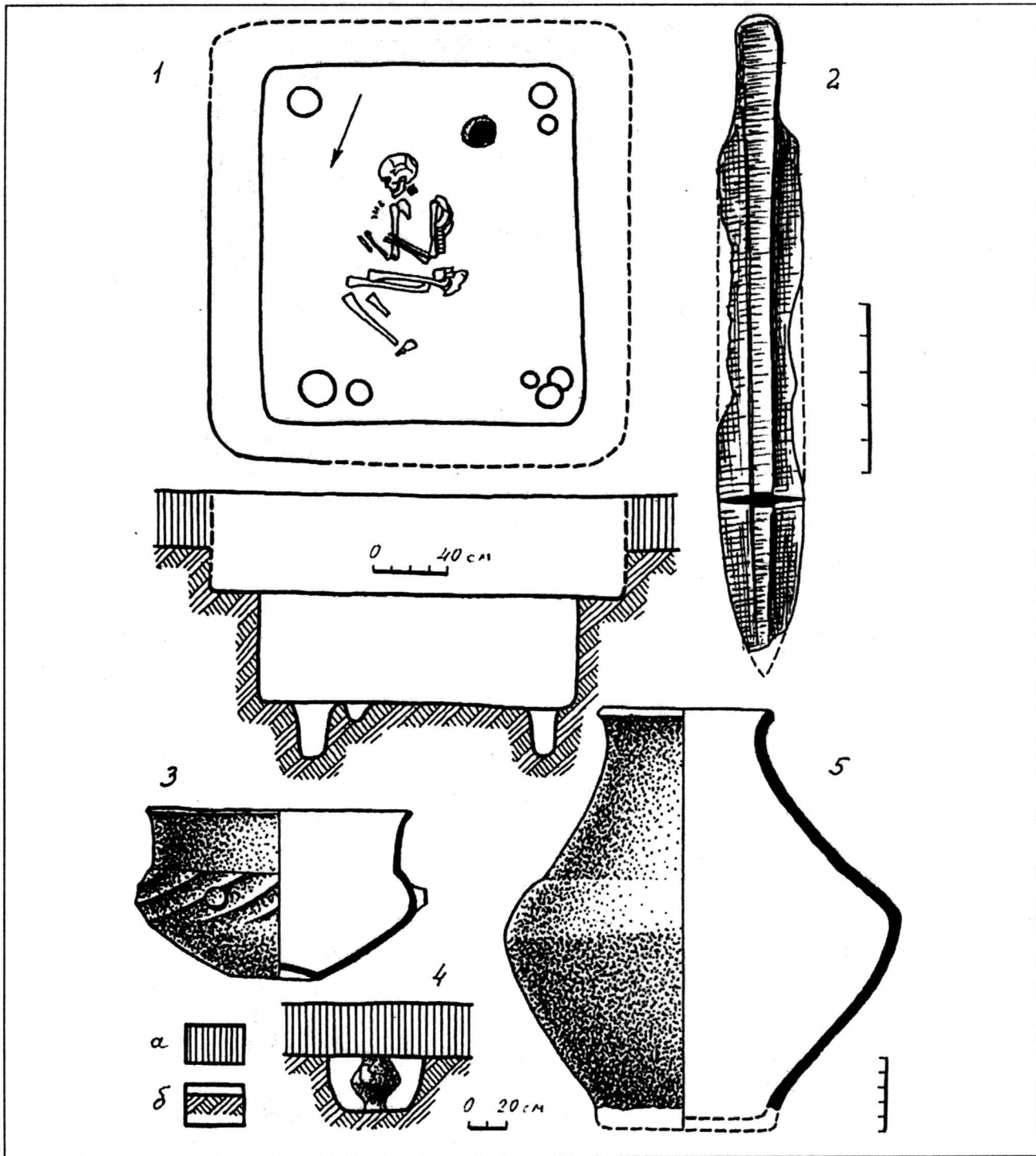

Fig. 3 - Complexe ale culturii Belozerka cercetate în zona Dunăre - Nistru: Kalčeva, curganul 1-2: 1-3 - mormântul 1; 4-5 groapa de cult (a - stratul arabil; b - pământul viu).

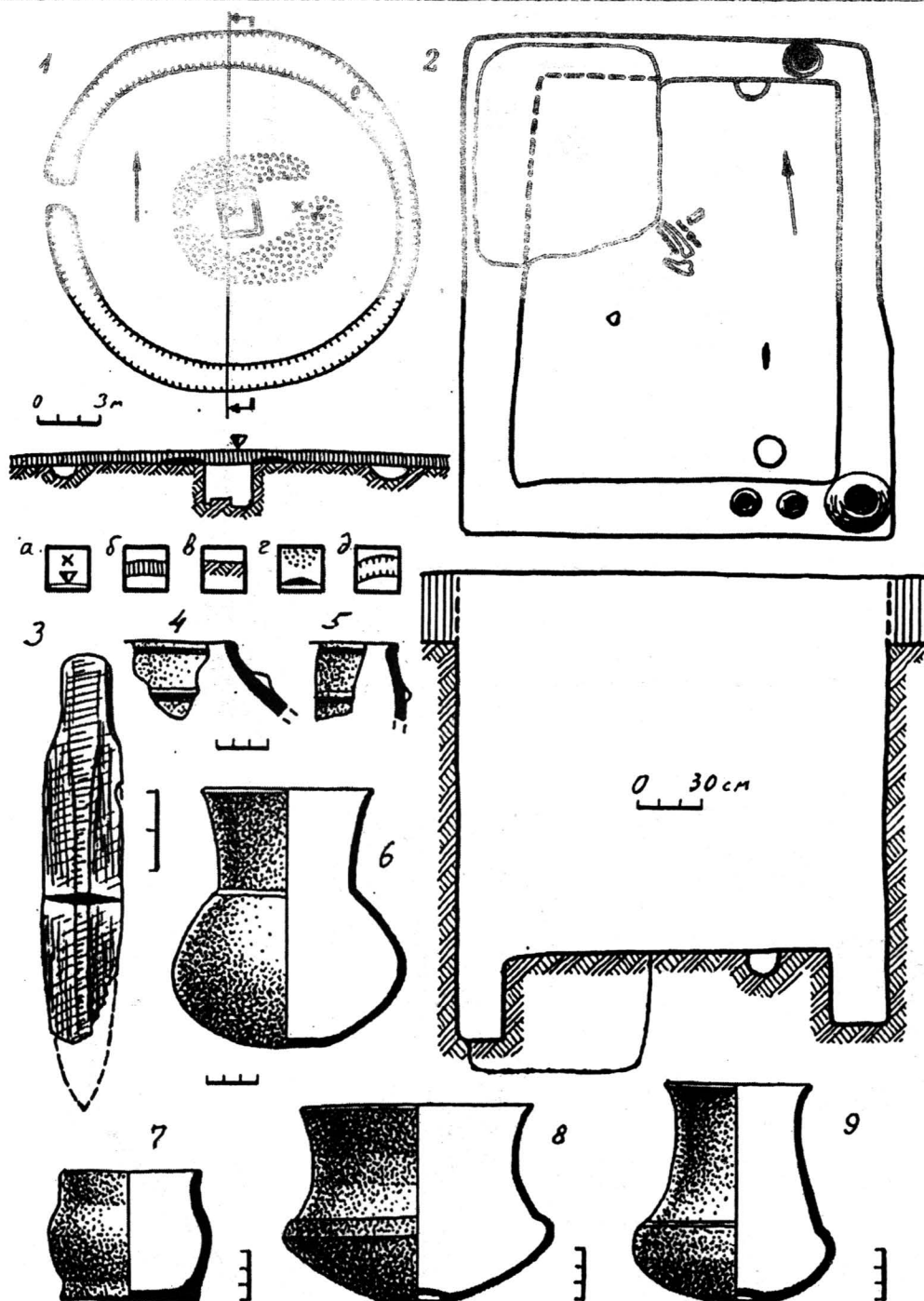

Fig. 4 - Komplexe ale culturii Belozërka cercetate în zona Dunăre-Nistru: Divizia: 1 - curganul 5 (a - reperul; b - stratul de pământ negru; c - pământul viu; d - pământ aruncat din groapă; e - șanț; f, g - resturile ospățului funerar); 2, 3, 6-9 - curganul 5, mormântul 2; 4, 5 - resturi ceramice de la ospățul funerar.

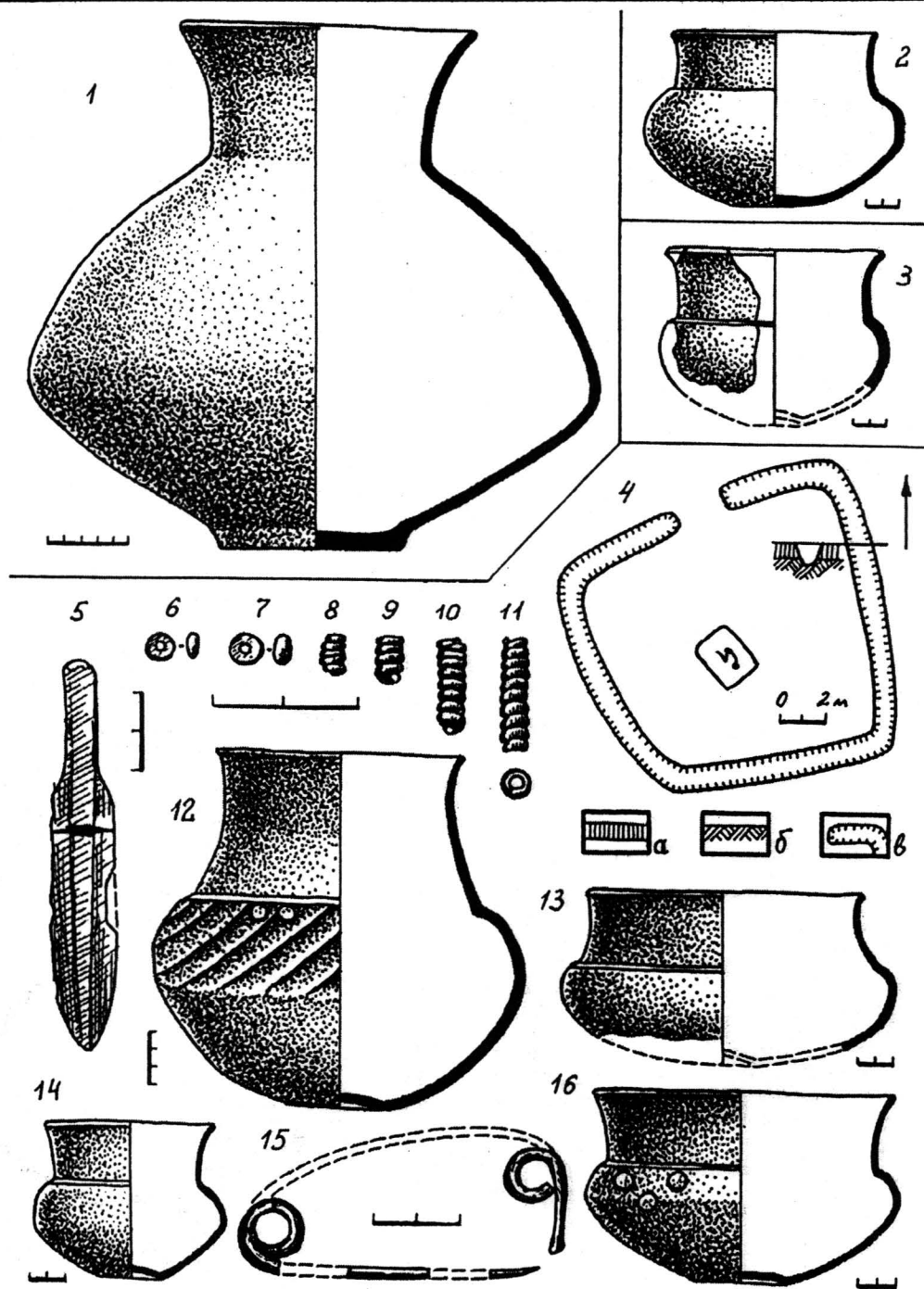

Fig. 5 - Complexe ale culturii Belozerka cercetate în zona Dunăre -Nistru: Divizia : 1 - curganul 5, mormântul 2; 2 - curganul 6, mormântul 5; 3 - curganul 21, mormântul 1; Șirokoe, necropola Alkalia; 4 - curganul 2 (a - stratul arabil; b - pământul viu; c - șanțul); 5-16 - curganul 2, mormântul 1.

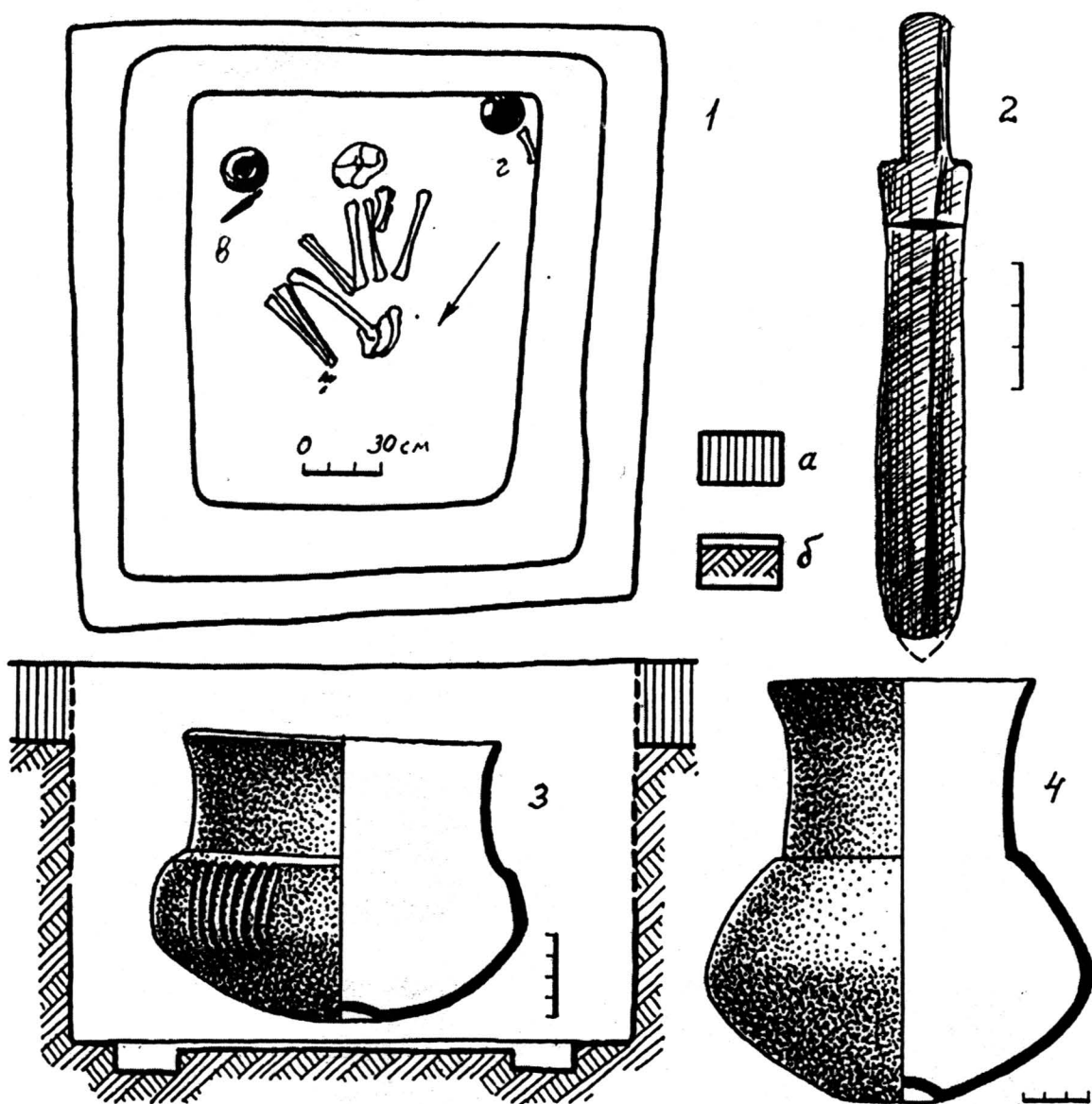

Fig. 6 - Complexe ale culturii Belozerka cercetate în zona Dunăre - Nistru: Șirokoe, necropola Alkalia, curganul 3, mormântul 3 (a - stratul arabil; b - pământul viu; c - cuțit; d - oase de animal).